

MIGUEL SÁNCHEZ-OSTIZ

«Gerra zibila ez da iraganeko gaia»

Emilio Molak eta enparauek 1936ko udatik aurrera indarrean jarri zuten “eskarmientua” azaldu digu Miguel Sánchez-Ostizek (1950, Iruñea) *El Escarmiento* (Pamiela) liburuan. Dagoeneko literaturaren alorrean bide luzea egin duen idazle iruindarrak, oraingoan lan historiko bikaina osatu du. Prosa ederra baliatuz, 1936ko altxaldi faxistarekin batera errepresioa nola sortu, garatu eta justifikatu zen argitzeaz gain, egungo gizartean horrek guztiak izan duen oihartzuna deskribatu du sakontasunez.

| JOSU CHUECA |

Argazkiak: Josu Santesteban

“1985ean hasi nintzen gaiak idazten, baina nire irudiko, orduan nuen jarrera itxurakeriak jota zegoen. Ezaugarri politikoak erantzirik, alde literario edo estetikoak bakarrik lantzerantz nindoan”.

Berriro “gera puta” horretaz aritu behar izatea. Ibilbide literario oparo eta luzea duen idazlea zergatik sar-tzen da eremu historikoan, lan ikara-garri hau osatzeko?

Alde batetik, garaia zelako eta bes-tetik, urte anitz neramalak gerrari buruzko lan historikoa burutu nahian. Azken finean, hemen txiki-tatik bizi izan dugun zerbait da. Gure gogoan beti egon da. Oroi-tzen naiz, herriatik etortzean, Erre-niegatik igarotzen ginenean “goa-zen *Aita gure* bat otoi egitera” esaten zigutela. Zergatik hori? Edateko ur txarra zuen aska haren ondoan Iruñeko jendea hil zutelako. Hon-darribira joaten ginenean berdin. Lantzeko pinudiaren parean beste *Aita gure* bat otoi egin behar. Jende guztiak zekien hori, eta baita beste gauza asko ere: Orikaingoa, Urba-sako leize zuloenak... Nik horien berri 11 urterekin izan nuen, Bakai-kura joaten ginenean dena konta-tzen baitziguten.

Baina Nafarroan familia artean eta kalean kontu horiek oso hedaturik izan arren, gaiari ez diozu orain gutxi arte heldu.

1985ean hasi nintzen horretaz idaz-ten, gai horretaz oso aberatsa zen biblioteka oso bat Sarasate paseale-kuko zabortegei batetik eskuratu nuenean. Hasi nintzen ikertzen norena zen eta azkenean gaian mur-gildu nintzen. Irakurketa asko abia-tu nituen, orduan idatzita zegoen guztia: bai biblioteka horretatik eskuratutako liburuak –gehienak kanpoan argitaraturikoak–, baita hemengo betiko idazleenak ere, frankistekin bat egin zutenenak: Iribarren, Pascual, Foxa...

Eleberria idazteko asmoz hasi nintzen, Iruñeko falangisten giroa islatu nahian, eta zeregin horretan hemeroteka lan handia egin nuen, ohar eta fitxa askorekin. Baina nire iduriko, orduan nuen jarrera itxura-keriak jota zegoen; gerraren garai-leak zurrizteko oso erabilgarria suer-tatu zitekeelakoan nago. Ezaugarri politikoak erantzirik, alde literario edo estetikoak bakarrik lantzerantz nindoan. Eta hori ez da iruzurra, baina aldi berean bai. Foxak eta hemengo idazle batzuek, García Serranok kasu, oso ongi idazten zuten. Hori

aitortu beharra dago. Baina era berean, ez zuten aukera galtzen egundoko basakeriak idazteko, bata bestearen atzetik. Ongi izkiriatzen zuten eta Nafarroak zituen bi idazle hoberenak falangistak genituen: Rafael García Serrano eta Angel Pascual. Bakoitza bere estiloarekin.

“Pentsatu nuen ‘jende horrek merezi du’. Sentitu nuen zorretan geundela horiekin guztiakin, nire buruari ere zerbait zor niola”

García Serranoren tankera tremen-dista ona da baina izugarritzko nazka ematen du. Aldi berean, orduko eta gaurko Nafarroako gizartea ezagu-tzeko gako asko eskaintzen dizkigu, batzuetan xehetasun txikien bitar-tez. Zera idatzi zuenean esaterako: “Sanferminetan etena, baina gero guztiak hilko ditugu”. Edo Iruñeko jolastokietan zegoen nahasketa politikoaren berri ematen zuenean. Larraina kiroldegiko giroa deskriba-tzen zuenean, korronte desberdine-tako politikariak han elkartzen zire-la zihoen, baina gero, gerra zela medio, alde kontrajarrietan lerroka-tu zirela. Hori nik txikitatik ezagutu dut. Iruñeko alde zaharrean zegoen jende nahasketa, poteoan, hainbat elkartetan eta abar. Gero, une batzuetan, lehertu egiten da. Esate baterako, Jurramendikoa gertatu zenean.

“Orain gertatzen ari denarekin, esaterako Falangeak kazetari horren kontra jarritako salaketarekin, ikusten ari gara premia handia dagoela gaiari ekiteko”

Eleberria idazten hasi nintzen arren utzi egin nuen. Baina 2005ean berriro ekin nion *Molari lapurtutako egunkariak* lanarekin. Hori ere oso aurreratua nuen, baina nire orduko argitaletxeak Molari buruzko beste liburu bat lehenetsi zuen. Nire libu-

rua baztertu egin zuten, eta mesede egin zidan, bide okerretik nenbilela-ko. Urte haietan ahal nuen guztia irakurri nuen. Hemerrotekan lan ika-ragarria burutu nuen eta 80ko hamarkadan egindakoa baliatu nuen. Dena den, gai horretan era-bat murgiltzeko azken akuilua

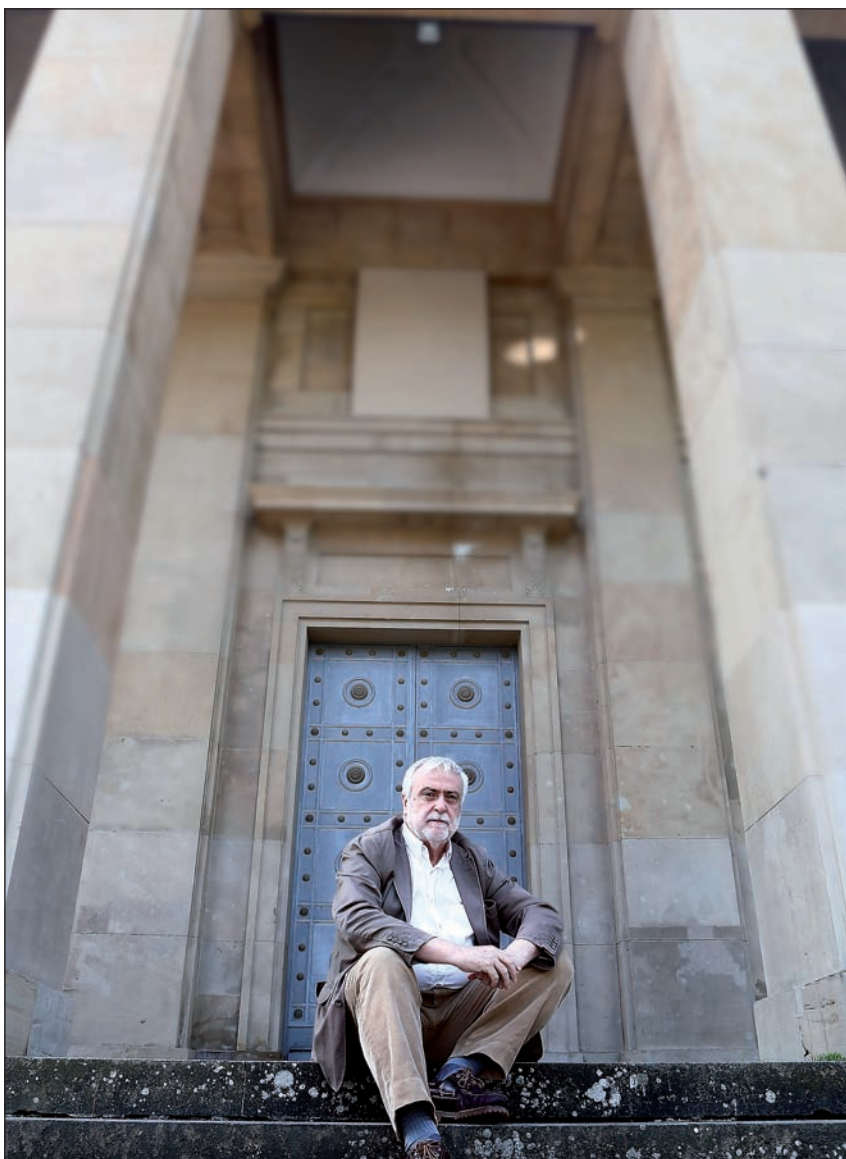
Ezka-bako gotorlekura egin-dako ikustaldia izan zen, duela urte pare bat. Hor izan nituen bisita-kide, beste batzuen artean, Fortunato Agirrerren alabak, Tomas Dorronsorren semea, Mara-villas Lambertoren ahizpa, Larragakoa... Pentsatu nuen “jende horrek merezi du”.

Sentitu nuen zorretan geun-dela horiekin guztiakin, nire buruari ere zerbait zor niola. Gerrara ez zen egin behar hurbilpen bibliofiloa edo negozioa ekar zezakeena, zeren hori ere gertatzen ari da.

Zure lanak Herbert Southworthen gerrari buruzko idazlanak gogoratzen dizkit. Iturri desberdinak erabili ditu-zu, hemerografikoak, liburuak, artxi-boetako agiriak... kontrastatuz. His-toria ofiziala bere lekuan jartzeko erabili dituzu. Zeintzuk izan dira eta zein balorazio egiten duzu tresna horien inguruan?

Alde batetik, hemengo egunkarien irakurketa zorrotza burutu nuen. *Diario de Navarra* zehatz-mehatz irakurritz gero, berri laburren ata-lean, Gizarteko berrietan, iragar-kietan... atzeguardian gelditu zen hiri baten historia osoa aurkituko dugu. Eta hor gertaera ikaraga-riak dira. Marino Huderri, esate baterako, kartzelaratu zegoen bitartean eta baita fusilatua izan ostean ere, bere kontsultaren iragarkiak argitaratu zizkioten. Edo Negrillosek eta Raimundo García Garcilasok Badajo-zera egindako bidaia, fran-kistek egundoko triskantza burutu ostean; bidaia horren berri Gizarteko berrietan eman zuten.

Bibliografiari dagokionez, nola edo hala aurrera eramán dut, baina ez sakontasun askorekin. Hainbat gauza ez daude. 1936ko abuztuko egunez dokumentazio dezente ere

“Ez nago Manhattanen edo Madrilén, hiriburu horretako gizarte literarioan eta *El Jarama*-ren antzeko zerbait idazten. Ez, Iruñean nago, nire jendearekin bizitzen”.

galdu nuen, lana hasi ondoren. Artxiboen artean, Nafarroako Artxibo Nagusia oinarritzkoa izan da; haren barruan dago Gerra Batzordearen sekzioa. Iruñeko Udal Artxiboa batez ere argazkiak eskuratzeko erabili dut. Oso funts aberatsa dute, orain gutxi gerrari buruzko argazkien beste bilduma handi bat eskuratu dute, baina oraindik ikusteko dugu. Udal aktak ere begiratu nituen eta hainbat gauza ikaragarri azaldu dira, biktimen senideei egin-dako mespretxuak, esate baterako.

Horietan oinarritu naiz, eta ahal izan dudán tokiraino iritsi naiz. Ez dut egin liburu erabat osatua, ez dut historiagileen eremua zapaldu nahi izan. Beste liburu bat gehiago da. Ez

da auzi historiko honetaz behin betiko liburua izanen eta ez dut inolaz ere pentsatu “nire atzetik inor ez”, nahiz eta hori oso hispanoa izan. Nik uste dut gauza anitz daudela oraindik idazteke eta orain gertatzen ari denarekin, esate baterako, Falangeak kazetari horren kontra jarri duen salaketarekin, ikusten ari gara premia handia dagoela gai horri ekiteko.

“Idazten ari diren eleberri edo antzeko lanen arabera, ematen du denek erail zutela, ez zegoela ez onik ezta gaiztorik ere”

Gerra zibila ez da iraganeko gaia. Orain arte ezin izan dugu gai horretaz idatzi behar den bezala, ez *Causa General*-aren kontra, ezta historia edo kontra-historia ere. Garzónen saiakera edo antzeko beste zerbait, baliagarria izanen zen dokumentazio multzo handia eskuratzeko, epaileen aginduz artxibo guztiak irekitzeko... baina ezerezean geratu da. Horren guztiaren aurka egon den jokaera maltzurak eta fede txarrekoak argudio gehiago ematen dizkit historia edo kontra-historia lantzeko.

Zure blogaren izenari helduz, “gogo handiz” ikertu duzu gai hau?

Nekagarria izan da. Baina berriro esan nahi dut sarritan errepikatu dudana: niri gai edo auzi honek nekea sorraraztea edo eragitea, ezin da konparatu aitona edo aita errepresioagatik galdu zutenak bizi izan diren hunkidurarekin. Horrek aztoratu egiten nau, batez ere auzia oso gertukoa dugulako. Ez nago Manhattanen edo Madrilén, hiriburu horretako gizarte literarioan eta *El Jarama*-ren antzeko zerbait idazten. Ez, Iruñean nago, nire jendearekin bizitzen, nire hurbilekoekin, nire familiarekin, auzokoe-kin, ikastetxean nirekin ikasi zutenekin... Hori dela eta, batzuetan gogo handiz idatzi dut, bestetan aldiz, nekez. Asko kostatu zait liburua idaztea.

Dena den ematen du zor hori ordaintzeko edo gertatutakoa behar zen bezala lantzeko berandu iritsi garela, ezta?

Bai, oso. Behar zen garaian –Franco hil ostean– ez zen landu behar bezala. Gai honi ekin zion bakarra José María Jimeno Jurio izan zen eta bitxitzat jo zuten. Era berean, herrietako jendea hagitz mugitu zen, hilobiak irekitzeko, hildakoen gorpuzkinak berreskuratzeko...

baina horrek guztiak ez zuen oihartzun handirik izan. Are gehiago, horren berri zabal-tzen bazen berehala zectorren kondena edo lelo mespretxagarria: “Horiek separatisten gauzak dira”. 80ko hamarkadan oraindik jende asko bizi zen epaitegietara deklaratzera

eraman zitekeena. Baina hori ez zen egin eta dagoeneko ez du konponbiderik.

Orain dokumentalak, kronikak edo eleberriak egin ditzakegu, baina horiek ere kontu handiz. Duela gutxi, Vicenç Navarrok elkarrizketa oso on batean zioenez, gerra zibilarri buruzko narratiba edulkoratuegia suertatzen ari da. Idazten ari diren eleberri edo antzeko lanen arabera, ematen du denek erail zutela, ez zegoela ez onik ezta gaiztorik ere. Legalitate errepublikanoa ere baztertuta geratzen da, eta ahanzten dute gerra zibila alde zaureratik erabat planifikatuta zegoela, jardun militarren gainetik egundoko errepresioa eragiteko, batez ere.

Historiaren arloan ere antzematen duzu antzeko jarrera, nolabaiteko errebisionismoa?

Hor daude Pío Moa eta enparauak. Uste dut Nafarroako Unibertsitatean ere gerra zibilarri buruz idazten jarraitzen dutela eta katedra horietatik gazteriaren artean doktrina sortzen eta gorpuzten ari direla; euren jendearen artean, beraien giroan, onarpena dauka. Hemen burbuiletan bizi gara. Norbera bere lubakian bizi da eta errebisionismo horren garrantziaz ez gara konturatzen edo gutxietsi egiten dugu.

Zer nolako jarraipena emango diozu liburuari? Dagoeneko aipatu duzu *El Botín* prestatzen ari zarela.

Bai, kontakizuna 1937ko ekainean bukatuko da. Horretarako nire euskarriak honako hauek izanen dira: frankistek Bilbo hartu zutenekoa, Molaren heriotza eta Falangearen

“80ko hamarkadan oraindik jende asko bizi zen epaitegietara eraman zitekeena. Baina ez zen egin, eta dagoeneko ez du konponbiderik”.

eta karlismoaren bateratze dekretua. Horiek dira idazlan horretarako aurreikusten ditudan mugarrak. Ez da izanen oraingo liburuaren bigarren zatia, jarraipena baizik. Gaurkoaren eta atzokoaren arteko dialektika uztartu eta hainbat arlorekin jokatu dut. Esate baterako,

“Norbera bere lubakian bizi da eta errebisionismo horren garrantziaz ez gara konturatzen edo gutxietsi egiten dugu”

Iruñeko eguneroko bizitzatik nola bizi izan zituzten gerraren hainbat gertaera, nahiz eta urrun samar izan, bonbardaketak kasu.

Ez dut 1937az geroztik luzatuko, baina agian, beste estilo batekin, historikoa ez den idazkera batekin, animatu naiteke idaztera gaurko ikuspegitik orain gertatzen ari diren hainbat gauzez beste libururen batean. Izenburua badut dagoeneko, karlisten kanta batetik hartua: *Moriremos nosotros también* (Gu ere hilko gara). ■

Euskal Herriko Unibertsitateko Euskara Zerbitzuak 2003an abiarazitako ekimena da ZIO (Zientzia Irakurle Orentzat). Bizkaiko Foru Aldundiaren laguntzari esker urterik urte osatuz doa ZIO bilduma.

Zientziara hurbiltzeko liburu erakargarri eta erabilgarriak eskainiz, euskara eta jakintza uztarturik jartzen dira edonoren esku.

BIZKAIA BIZIA